

РЕЦЕНЗИЯ

**От проф.д-р Радостина Телериг Бакърджиева,
Институт за икономически изследвания при БАН**

Относно:

Защита на дисертационен труд на тема: „Пазарното неравновесие- теоретични модели и емпирични тестове на либерализацията на газов сектор в Европа” за придобиване на научна степен „доктор на науките” по професионално направление 5.13. „Общо инженерство”, научна специалност „Индустриален мениджмънт” към катедра „Икономика и управление” при МГУ „Св.Иван Рилски”- гр. София

Основание на рецензията:

Заповед № Р-453 от 14.06.2022 на Ректора на МГУ „Св.Иван Рилски” относно назначаване на състав на научно жури в изпълнение на правилата и процедурите за придобиване на научна степен „доктор на науките” по професионално направление 5.13. „Общо инженерство”, научна специалност „Индустриален мениджмънт” при МГУ „Св.Иван Рилски”.

Протокол от първото заседание на научното жури, проведено на 29.06.2022 г.

Рецензията е съобразена с критериите и изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Република България и Правилника към него, правилата на НАЦИД и институционалните вътрешни допълнителни изисквания, заложи от МГУ „Св.Иван Рилски”.

Представен е компактно систематизиран от кандидата панел от 8 броя официални документи- Протокол №7/ 26.05.2022 от заседанието на Катедрения съвет на катедра „Икономика и управление” към МГУ „Св.Иван Рилски” по предварителната защита на дисертационния труд, Копие от дипломата за ОНС „доктор” / ВАК № 21 от 20.11. 1997, Творческа автобиография, Справка за съответствието с минималните национални и институционални изисквания, Диск с електронни записи на дисертацията и автореферата, Дисертация, Автореферат и др.

1. Биографични данни на кандидата

Юли Радев е роден на 12.07.1964 г. в гр. Благоевград.

През 1994 г. получава диплома като магистър-инженер, Икономическа геология в МГУ "Св.Иван Рилски". През 1997 г. получава образователна и научна степен „доктор”.

В продължение на 10 г. в периода 2006-2016 г. е ръководител на кариерен център към МГУ "Св.Иван Рилски".

От 2005 до 2021 г. е доцент - Икономика и управление на минералните ресурси.

От януари 2021 г. е професор - Икономика и управление на минералните ресурси.

2. Количествена и качествена характеристика на представените от проф. Юли Радев научни трудове по различни критерии и измерения като аргумент за допустимост за участие в конкурса за придобиване на научна степен „доктор на науките”:

Количествени критерии:

По повод участието си в конкурса за придобиване на научна степен „доктор на науките” проф. д-р Юли Радев е представил следните публикации. След обстойно запознаване с доказателствените материали рецензентът потвърждава достоверността на всички публикации, докладвани от проф. Радев в съответствие с Приложение №6 от зададените критерии от МГУ „Св. Иван Рилски”:

а/ Дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките” – 1 бр. /100т./

б/ Статии и доклади в нереферирани списания с научно рецензиране или в редактирани колективни томове- 16 бр. общо, от които 15 авторски статии и 1 в съавторство. 13 статии / 81%/ са на български, а 3 /19%/- на английски език. /310 т. общо/

Представените публикации напълно изпълняват изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника към него и съответстват на заложените институционални критерии.

Качествени критерии:

В научните публикации /статии/ на проф. Радев ясно се открояват два основни фокуса на изследване- теоретично моделиране на пазарното равновесие / неравновесие и практико-приложно изучаване на газовия сектор, което е в пълно съответствие с професионалната насоченост на МГУ „Св. Иван Рилски“.

3. Оценка на цитиранията

Проф. Радев представя легитимна информация за 5 цитирания в научни издания, реферирани и индексирани в световно известни бази данни / 50 т./ и 35 цитирания /137 т./ - общо 187 точки.

Не е представен/ изчислен международен H- Index, оценяващ честотата на цитиранията в международната база данни за цитати.

4. Оценка на проектната активност на проф. Радев

Проектната активност, която отчита проф. Радев е много богата. Проектната дейност е систематизирана в 3 панела- Проекти, включени в изследователската програма на МГУ /3 проекта/, Национални и образователни проекти /3 проекта/, Международни научни/ образователни проекти /2 проекта/ . Всички оповестени проекти са в рамките на изследователското поле на дисертационния труд. Това означава 160 т. по вътрешните критерии на МГУ «СВ.Иван Рилски».

5. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд „Пазарното неравновесие- теоретични модели и емпирични тестове на либерализацията на газовия сектор в Европа” е посветен на изключително актуална и динамична проблематика, която е поставена във фокуса не само на теоретическата мисъл, но и на практико- приложните концепции относно решението на проблемите в областта на газовия сектор на международно, европейско и национално равнище.

Научната новост на предложения дисертационен труд произтича от приложения в него интердисциплинарен подход към изследвания проблем. Именно умелото съчетаване на макроикономическите аспекти- теории и концепции, високата степен на математико-иконометричен творчески прочит на проблематиката, познанията в

областта на теорията и историята на икономическите учения, както и съблюдаването на основните изисквания на индустриалния мениджмънт, допринасят за представянето на уникален творчески изследователски продукт, с претенции за генериране на допълнителна добавъчна научна стойност както към теорията, така и към стопанската практика.

Високо математизираният иконометричен инструментариум, използван както в теоретичната, така и в приложната част на дисертационния труд, придава на дисертацията специфичен изследователски облик, който е по-скоро изключение, отколкото утвърдена практика в икономическата литература и рефлектира в ценен изследователски surplus.

6. Структура, обем и съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд „Пазарното неравновесие- теоретични модели и емпирични тестове на либерализиращия се газов сектор в Европа” е с общ обем 215 страници, чист текст 178 страници.

Допълнително са приложени Списък на съкращенията, Научно –приложни приноси, Библиография и 2 Приложения.

Във Въведението са посочени основните изследователски акценти на дисертационния труд.

Като обект на изследване е посочен механизмът на пазарното равновесие, а като предмет- пазарното неравновесие общо, в частност – на газовите пазари. /с.5/

Според рецензента предметът на изследване е постигането на фокалната точка между пазарно равновесие и неравновесие, а обект на изследване е конкретно газовият сектор в Европа, в частност – в България.

Заложени са 15 хипотези, които се анализират в теоретичен и практичен аспект. /с.5/

Целта на изследването е коректно дефинирана- извеждането на механизъм на пазарно равновесие, приложим към газовите пазари. За постигането на целта са формулирани 8 конкретни изследователски задачи. /с.6/

Уводът би следвало да е систематизиран на по-високо равнище с по-глобално обхващане на основните теоретико- приложни аспекти. Освен това от изключително значение е още в увода да се цитират подробно ползваните публикации- автор, заглавие, година, издателство, страница.

Изложението е построено в две части с относително симетричен обем.

Част Първа- Теоретични модели е структурирана в 5 точки със съответни подточки. / с.12-95/

В нея е представен сравнителен анализ между моделите на Леон Валрас, Франсис Еджуърт и Алфред Маршал, както неовалрасианските постановки относно пазарното неравновесие. Представен е моделът на статистическо неравновесие на Маршал, на динамично неравновесие при формирането на капитала и кредита на Валрас, както и рамковата диаграма за определяне на пазарната цена на Еджуърт.

Анализирана е теорията за завършените пазари на двамата Нобелови лауреати по икономика Кенет Ароу / най-младият Нобелов лауреат по икономика и досега, 1973- Анализ на съотношението на разходи-готова продукция при решаване на икономическите проблеми/ и Жерар Дебрю /1984 – принос към емпиричните икономически анализи/.

Направен е преглед на дългосрочното договаряне на олигополните пазари при задълбочено представяне на моделите на пълно и непълно договаряне в условията на морален риск, при който според Нобеловия лауреат по икономика Пол Кругман /2008/ „ един взема решение колко риск да поеме, а друг заплаща разходите, ако нещата тръгнат в неприятна насока”, разбира се в условия на информационна асиметрия.

Очертани са новите предизвикателства пред неовалрасианското неравновесие с цел намирането на оптимален вариант на ограничена рационалност в поведението на търговците. /с.63/

Първа част завършва с представяне на не-валрасианското неравновесие, респ. с новия неокласически синтез. / с.78-92/

Първата част на дисертационния труд е изключително високо теоретична при достигане на академичен изказ на представянето на теориите въз основа на иконометрични модели и авторски изчисления.

Буди недоумение защо авторът, въпреки високата си степен на научна компетентност, не използва утвърдената таксономия /класификация/ на икономически школи. На практика са представени отделни теоретични аспекти на утвърдени представители на неокласическата школа/ неокласическия синтез, както и институционалната / неоинституционална школа.

Много по-систематизирано би било представянето на теориите при разработване на единна система на обозначаването на икономическата школа, основните и

представители, фокуса на техните открития и изводи, общото и специфичното между тях и критичен поглед на автора.

Въпреки всичко, първата част има висока научна ценност и доказва задълбоченото познаване на теоретичните концепции и техния математически формат от автора на предложениия дисертационен труд.

В Първа глава като пропуск може да се посочи това, че не са цитирани утвърдени български учени, които имат значими постижения в дискутираната проблематика, като например проф. Васил Тодоров от ИИИ на БАН, проф. Зоя Младенова и други учени с публикации точно по тази тема с висок импакт фактор.

Част втора е формулирана Емпирични тестове на либерализацията на газовия сектор в Европа. /с.95/

В нея е разкрито състоянието на газовия сектор в Европа, направен е паралел със САЩ и Великобритания, систематизирана е актуална емпирична база данни към 2020 г. относно продажбите на газовите борси и сравнение между спот цените и цените при дългосрочните договори.

Разработена е методика за оценяване на енергийното търсене.

Систематизирани са методи за оценка на параметрите чрез обикновен и генерализиран метод на най-малките квадрати, оценка на постоянни и случайни ефекти, метод на случайните коефициенти, модел на Бейз / 123 с./

При изчисляването на доверителните интервали е използван Делта метод /125 с./ и Бутстрап техника / 127 с./

Авторът разкрива зависимостите между пазарното неравновесие и търсенето на природен газ от домакинствата в Европа. Представена е статистическа база данни за търсенето, цената на природен газ, газьол и електричеството в България за период от 1998 г до 2020 г. Направена е оценка на ценовата еластичност на газа в европейските страни чрез прилагане на 10 математически метода за оценка.

Направен е анализ на енергийните данъци и разпределението на данъчната тежест в Европа. Направен е задълбочен коментар на конфликта между ключовите стейкхолдери- добивните и газопреносните компании в процеса на сключване на договори между контрагентите в газовата верига на доставки.

Систематизирана е голяма база данни относно данъците в сектора на домакинствата. /с.153/ Чувства се липсата на по-задълбочено сравнение между България и другите страни.

Представена е таблица за относителния дял на данъците в крайната цена на природния газ. Не е посочен източника на информация. Ако е авторско изчисление изрично трябва да се акцентира върху постигнатия резултат./ с.154/. Ако не- да се посочи информационната база данни. Аналогичен е коментарът относно фигурата на стр. 155.

Направена е оценка на взаимовръзката между пазарното неравновесие и продължителността на дългосрочните договори. С потвърдените компетентности в областта на иконометричния формат авторът не е срещнал трудности при разработването на регресионен модел на продължителността на дългосрочните договори. /с.168/

Изложението в Част втора силно допринася за окончателната положителна оценка на представения дисертационен труд. Въпреки забележките, авторът безспорно разкрива на високо равнище математико- иконометричните си познания, въз основа на които прави оценки и заключения относно състоянието на газовия сектор в Европа, в частност в България.

Заключението би следвало да е по-целенасочено. / с.175/ Фокус на заключението не е описание на теории и постановки, а аргументиране на критериите за потвърждаване или отхвърляне на фиксираните в увода 15 хипотези. Всяка хипотеза трябва да бъде аргументирана в заключението с научни доказателства. Освен това трябва да се направи оценка на степента на изпълнение на поставените в увода 8 изследователски задачи. До каква степен те са изпълнени и какво предстои за в бъдеще.

7. Научни приноси

Научните приноси на проф. Радев са безспорни, но недобре формулирани, което е посочено и на вътрешната защита.

Предлагам формирането на 2 панела научни приноси- теоретико – методологични и практико – приложни.

И тъй като се оценява дисертационен труд за придобиване на научна степен «доктор на науките», практико-приложните приноси трябва да са преференциално формулирани, да са с по-голяма тежест и да са направени препоръки с голяма значимост за стопанската практика.

Теоретико-методологичните приноси могат да бъдат задълбочено идентифицирани и формулирани по следния начин от рецензента:

1. Систематизирана е значителна по обем база от теоретически концепции на авторитетни представители на класическата школа/ неокласическия синтез, институционалната / неoinституционална школа при високо компетентно прилагане на иконометричен инструментариум с цел разкриване на механизмите на пазарно равновесие, респективно неравновесие. Индивидуалният математико-иконометричен формат на интерпретация на фундаменталните теоретични концепции на авторите допринася за високата научна ценност на представения изследователски продукт.

2. Изградена е комплексна теоретична рамка за оценка на състоянието на европейския газов пазар, в частност в България, в условията на поведенческа несигурност и асиметрия на информация.

3. Построена е система на основните стейкхолдери на газовия пазар по газовата верига на доставки- добивни компании, търговски компании, посредници, фондови борси, потребители.

Практико- приложни приноси:

1. Чрез приложен иконометричен модел на предлагането на газ в Европа, отчитащ участието на различни субекти във веригата за доставка на газ, е направена оценка на получената от производителите максимална печалба, както и на ценовите равнища, постигнати от търговците. / с.98/

2. Прилагането на модела на търсене на природен газ в Европа е база за формулирането на оценка на въздействието на газа върху дългосрочното търсене в условията на ценова еластичност при зачитане на интересите на всички заинтересовани страни. Дефинирани са предпоставките за критична еластичност. / с.102/

3. Задълбочено е изследвана европейската практика на развитие на газовия сектор, като е направена съпоставка с опита на САЩ и са разкрити не само 5 общи характеристики, но и съществени различия. / с 108 /

4. Очертани са краткосрочните и дългосрочни перспективи за търговия с природен газ в Европа и е направена оценка на активното политическо въздействие върху търговията с природен газ. / с.111/

5. Разработена е методика за оценка на енергийното търсене въз основа на утвърдени иконометрични модели и е конструиран регресионен модел за оценка на енергийното търсене. / с.118/

6. Систематизирана е голяма база статистически данни за България за периода 1998-2020 относно търсенето и цените на природния газ, както и дългосрочни оценки на краткосрочната еластичност на цените въз основа на 10 математически метода за оценка на предварително заложените параметри. / с. 132-135/

7. Чрез иконометрични модели /частично равновесие по Маршал/ е направена актуализирана оценка на разпределението на данъчната тежест. / с.146/

8. Препоръки

Препоръчително е в перспектива научните публикации на проф. Радев да бъдат приоритетно на английски език и да фигурират приоритетно в международно утвърдени бази данни като Scopus и Web of Sciences.

Представеният дисертационен труд задължително трябва да се публикува и да се представи на заинтересованите страни- сходни университети в България и ЕС, Минно – геоложка камара, неправителствен сектор. Бенефициенти ще бъдат научни работници, докторанти, обучаващи се.

Би било най-добре това да е направено дори преди защитата, за да се получат публичните отзиви- български и европейски, като най-точен лиценз за положителна оценка на българската и европейска научна общност, каквато е практиката в други университети и в БАН.

Тъй като изследователският труд ще се ползва в процеса на преподавателска дейност, би било добре да се отдели внимание на изясняването на някои теоретични аспекти. Например , разработването на сравнителен анализ между фючърсна търговия / пазари , цени/ и спотова търговия / пазари, цени/.

Добре би било обучаването на докторанти по тази проблематика от проф.Радев.

9.Забележки

Теоретичните концепции в Първа част би следвало да се представят в таблична форма, систематизирани по школи, години, открития на авторите.

Приложената система на цитиране подлежи на коментар. Би било добре имената на авторите в Библиографията и в текста да са аналогични. В дисертационния труд в библиографията са на английски език, в текста- на български, което затруднява проверките. Освен това, в много случаи липсва източник- /с.141- използван е динамичен модел на Койк, /с 98/- условия за екстремум Каруш- Кун- Такер, регуляризацията на Тихонов /с.9/ и много други. Цитиране във вида www.tu-dresden.de,

www. iea.org не е коректно и не се приема във високо специализирани публикации. Цитира се автор, заглавие, година, издание, страница. В увода не са посочени източниците на публикациите. Има таблици без посочен източник на информация. Европейските директиви са некоректно цитирани- цитира се наименованието на директивата, номер на документ, дата, година по БДС стандарт за цитиране.

При разработването на магистърски и докторски програми да се обработи огромната актуализирана база данни, представена от Европейския съюз в направление European Commission, Gas Market, Gas Market Reports 2008-2020, множеството публикации на European Investment Bank, The Western European Gas Market, Di Bella, Natural Gas in Europe, Haase N., European Gas Market Liberalization и други. От голямо значение е в резултат от прилагането на Третия енергиен пакет на ЕС да се проследи единството на либерализацията на газовия пазар на ЕС паралелно с интегрирането на пазарите на 28те страни-членки, както и да се анализира преформатирането на Холандския модел на ценообразуване на газа в съвременните условия./ Groninger Gas Model /.

10.Заключение

Въз основа на направената комплексна верификация на документите, представени от проф, Юли Тодоров Радев и задълбоченото рецензиране на дисертационен труд „Пазарното неравновесие- теоретични модели и емпирични тестове на либерализацията на газов сектор в Европа” по повод защита на дисертационен труд по Професионално направление 5.13. Общо инженерство, научна специалност „Индустиален мениджмънт” към катедра „Икономика и управление” на МГУ „Св. Ив. Рилски” може да се направи обективно аргументирано заключение, че изискванията и критериите на ЗРАСРБ, Правилника за неговото прилагане и респективно заложените в Правилника изисквания на МГУ към автора на дисертационния труд за придобиване на научна степен „доктор на науките”, са комплексно изпълнени.

Въз основа на гореизложеното, въпреки направените бележки, приносите на автора са безспорни, иконометричният инструментариум придава на изследването висока неоспорима добавена стойност, въз основа на което оповестявам публично положителната си оценка за представения дисертационен труд на тема „Пазарното неравновесие- теоретични модели и емпирични тестове на либерализацията на газов

сектор в Европа” и заявявам открито, че ще дам положителен вот за придобиването на научна степен ”доктор на науките” по Професионално направление 5.13. Общо инженерство, научна специалност „Индустриален мениджмънт” към катедра „Икономика и управление” на МГУ „Св. Ив. Рилски” от проф. д-р Юли Тодоров Радев.

2.09.2022

София

Рецензент:

Проф. д-р Радостина Бакърджиева